

SPECYFIKA UNIWERSYTETÓW KOŚCIELNYCH I WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH W PORÓWNANIU Z UCZELNIAMI ŚWIECKIMI

„Z tytułu swojego zadania głoszenia prawdy objawionej Kościół ma prawo do własnych uniwersytetów i wydziałów kościelnych, dla kultywowania w nich dyscyplin kościelnych lub z nimi związanych, a także kształcenia w nich studentów w sposób naukowy” (*Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 815).

Wstęp

Niezależne uniwersytety katolickie i wydziały teologiczne różnią się znacząco specyfiką zarówno pod względem historycznym, prawnym, jak i organizacyjnym w porównaniu z uczelniami o innych profilach. W okresie od IX do XI wieku życie naukowe było prowadzone głównie w klasztorach, co powodowało, że ludźmi nauki były w większości osoby duchowne i konsekrowane, jak np. mnisi. Powstające następnie uniwersytety były prowadzone według 3 modeli: bolońskiego, neapolitańskiego i paryskiego. Ten ostatni wziął nazwę od uniwersytetu w Paryżu, drugiego w Europie (założonego ok 1100 r.), który to podlegał bezpośrednio biskupowi, a najważniejszym z wydziałów był wydział teologiczny. Również Uniwersytet Jagielloński, po odnowie z 1400 r. za przyczyną Królowej Jadwigi przyjął ten model¹. Świadczy to o ogromnym znaczeniu nauk teologicznych dla rozwoju średniowiecznej nauki, a czego efektów można doświadczać aż po dziś dzień.

W niniejszej pracy poruszone zostały te cechy uczelni kościelnych, które najbardziej wyróżniają je od jednostek świeckich.

Specyfika

Uczelnie teologiczne w Polsce opierają swą działalność na licznych dokumentach zarówno państwowych, jak i kościelnych, które określają szczegółowe zasady ich funkcjonowania. Do najważniejszych z nich należy Konkordat z 28.07.1993 r., w którym to widnieje zapewnienie o prawie Kościoła do swobodnego zakładania szkół wyższych². Zapis ten jest szczególnie istotny, biorąc pod uwagę historię Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (działającego od 1397 r. na mocy bulli *Eximiae devotionis affectus* papieża Bonifacego IX)³,

---

¹*Uniwersytet Paryski*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Uniwersytet-Paryski;3991439.html> [dostęp: 06.04.2023].

²*Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską*, art. 15 pkt. 1.

³*O Wydziale*, <https://wt.upjp2.edu.pl/wydzial/o-wydziale> [dostęp: 06.04.2023].

który w 1954 r. został decyzją władz Polski Ludowej usunięty z Uniwersytetu Jagiellońskiego i przeniesiony na Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie (dzisiejszy Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Jego kontynuacją – dzięki przepisom kościelnym – stał się Wydział Teologiczny dzisiejszego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Widoczne w czasach PRL-u represje wobec Kościoła, dotyczące go również od strony nauki akademickiej, są już przeszłością, jednak także dziś można się spotkać z krytycznymi głosami dotyczącymi studiów teologicznych. Jednym z takich głosów była wypowiedź z marca 2021 r. ówczesnego Przewodniczącego Platformy Obywatelskiej Borysa Budki, który postulował likwidację m.in. kierunku teologicznego na uniwersytetach, uzasadniając to tym, iż jest to rzekomo kierunek nie licujący z „nowoczesnym państwem”⁴.

Teologia pastoralna – niestandardowy kierunek studiów

Kierunek mający przygotować przyszłych kandydatów do święceń kapłańskich wyróżnia się przepisami zarówno na tle ogólnoakademickim, jak i w porównaniu ze studiami teologicznymi osób świeckich. Seminaria duchowne nie kształcą kleryków jednym, niezmiennym sposobem. W zależności od tego, czy dane seminarium jest diecezjalne czy zakonne, może istnieć wiele różnic w sposobie kształcenia alumnów. Dla przykładu, w Archidiecezji Katowickiej kształcenie odbywa się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego, który to *nota bene* jest jedynym takim wydziałem w Polsce, z którego korzysta zaledwie jedno seminarium (stan na maj 2022 r.). Dla porównania Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie współpracuje z niemal trzydziestoma seminariami w południowej Polsce. Funkcjonowanie Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego i Wydziału Teologicznego UŚ oparte jest na odrębnej umowie z Uniwersytetem Śląskim, zawartej dnia 19.09.2001 r. Wynika z niej m.in. to, że Seminarium współpracując z Wydziałem, nie ztraca swojej osobowości prawnej, zarządu i statutu⁵, oraz to, że studia na kierunku pastoralnym odbywać może jedynie alumn Seminarium⁶.

---

⁴PO chce likwidować kierunki studiów. Czarnek odpowiada Budce [WIDEO],

<https://www.tvp.info/52930278/likwidacja-studiow-histerycznych-i-teologicznych-minister-edukacji-przemyslaw-czarnek-odpowiada-na-pomysl-lidera-po-borysa-budki> [dostęp: 08.04.2023].

⁵Umowa zawarta w dniu 19 września 2001 pomiędzy Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach a Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, art. 1, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000-2005*, red. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 50.

⁶Tamże, art. 2 pkt. 3.

Przepisy prawa

Decydującym dokumentem kościelnym stanowiącym o samodzielnych uniwersytetach i wydziałach kościelnych jest Konstytucja Apostolska *Veritatis Gaudium* papieża Franciszka z 2017 r. będąca aktualizacją konstytucji *Sapientia Christiana* Jana Pawła II z 1979 r., która traktowała o tym samym zagadnieniu. Dokument ten określa m.in. kwestię erygowania uczelni kościelnych, która to jest zastrzeżona dla Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej (art. 5) (która to obecnie wraz z Papieską Radą ds. Kultury tworzy Dykasterię ds. Kultury i Edukacji), na podstawie opinii biskupa miejsca lub innych osób (art. 62).

Zasady funkcjonowania tego typu jednostek w porównaniu ze świeckim szkolnictwem wyższym (gdzie najwyższą władzą jest Rektor Uniwersytetu) wyróżniają się odmiennością choćby w kwestii samego nazewnictwa. Już prawo do używania nazwy „uniwersytet katolicki” wymaga zgody ze strony odpowiednich władz kościelnych, bez której „żaden uniwersytet, chociaż rzeczywiście katolicki, nie może używać nazwy uniwersytet katolicki”⁷.

Wielki Kanclerz

Kolejną różnicą organizacyjną rzeczonych studiów jest urząd Wielkiego Kanclerza. Urząd ten jest sprawowany co do zasady przez ordynariusza miejsca, na terenie którego znajduje się wydział teologiczny, wtedy objęcie urzędu odbywa się już przez sam fakt kanonicznego objęcia diecezji. Nie jest jednak konieczne, aby był nim biskup diecezjalny. W razie potrzeby można natomiast ustanowić Wielkiego Wicekanclerza⁸. Realizowanie tych obowiązków ma miejsce m.in. podczas uczestnictwa Kanclerza w uroczystościach akademickich, takich jak inauguracja roku akademickiego, oraz nadawaniu pracownikom misji kanonicznych (która jest wymagana dla wykładowców m.in. przedmiotów teologicznych, lecz nie jest konieczna dla chociażby lektora językowego). Kanclerz nie posiada jednak tej władzy akademickiej, która jest zastrzeżona Dziekanowi Wydziału.

Erygowanie wydziału

Specyfikę wydziału teologicznego przynależnego do uniwersytetu można przedstawić na przykładzie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Do najciekawszych zagadnień odróżniających rzeczony Wydział od jednostki świeckiej można zaliczyć m.in. postanowienie Senatu UŚ dot. zmian w Statucie UŚ związanych z powołaniem Wydziału Teologicznego –

---

⁷Kodeks Prawa Kanonicznego, kan. 808.

⁸Franciszek, *Konstytucja apostolska Veritatis gaudium*, art. 12.

polegający na dopisaniu §21¹ określającego m.in. to, iż Wydział ten, w zakresie teologii Kościoła rzymskokatolickiego pozostaje pod nadzorem tegoż Kościoła, oraz to, że odmienność w jego działaniu określa Regulamin Wydziału Teologicznego, który został nadany przez rektora UŚ w porozumieniu z Wielkim Kanclerzem⁹. Jest to podkreślenie właściwej Wydziałowi odmienności, ponieważ jako jedyny z całego Uniwersytetu nie podlega on tylko i bezpośrednio pod władzę Rektora UŚ. Organizacja Wydziału opiera się też na Umowie między Rządem RP a Konferencją Episkopatu Polski, która określa prawa przynależące Kościołowi w zakresie zarządzania Wydziałem, takie jak wybór pracowników, w tym wykładowców (którzy muszą należeć do Kościoła katolickiego, poza ekumenicznymi wyjątkami¹⁰), czy – jak czytamy w *Veritatis gaudium* – dziekana¹¹. Na uwagę w niniejszym dokumencie zasługują również odwołania do Kodeksu Prawa Kanonicznego i Konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana*, oraz fakt korzystania Wydziału z budynków prawnie należących do Archidiecezji Katowickiej.

Nauka

Wydziały Teologiczne mają również swoją unikalną specyfikę w kilku aspektach dotyczących nauki. Najciekawsze z nich to: egzamin *Ex uniwersa theologia*, licencjat kanoniczny, misja kanoniczna, czy Certyfikat AVEPRO.

Egzamin Ex uniwersa theologia

Łacińska nazwa tego egzaminu oznacza „z całej teologii”, co doskonale oddaje jego istotę. Historia jego przeprowadzania sięga XIII w., gdy na Uniwersytecie Paryskim nadawane były następujące tytuły naukowe: bakalaureat (współcześnie zastąpione powszechnie tytułem magistra), licencjat i doktorat. Uzyskanie pierwszego tytułu możliwe było po zdaniu egzaminu z całości wykładów. Dla przykładu na Wydziale Teologicznym UŚ zgodnie z art. 58 *Veritatis gaudium* tezy do egzaminu ustalono wg podziału na 4 grupy, tj.:

I – Pismo Święte, II – Teologia fundamentalna, III – Teologia dogmatyczna, IV – Teologia moralna.

---

⁹Uchwała Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 7 XI 2000 w sprawie zmian w Statucie Uniwersytetu Śląskiego związanych z powołaniem Wydziału Teologicznego, pkt. III, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego...*, s. 44.

¹⁰Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie utworzenia i funkcjonowania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z 6 grudnia 2000 r. § 2, pkt. 2, ppkt. 1, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego...*, s. 46.

¹¹Franciszek, *Veritatis gaudium*, art. 18.

Ustalanie poszczególnych tez w grupach leży w gestii Wydziału, ponieważ te wymienione wyżej różnią się od tych wymaganych chociażby na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. Na wspomnianym wcześniej Wydziale Teologicznym UŚ do przystąpienia do egzaminu zobowiązani są studenci specjalności pastoralnej, nie jest on obowiązkowy dla studentów świeckich.

Warto zaznaczyć, że Polska Komisja Akredytacyjna rekomenduje odstąpienie od przeprowadzania *Ex uniwersa theologia*, uzasadniając, iż jest on zdublowaniem egzaminu magisterskiego, a zarazem nie posiada uzasadnienia w przepisach państwowych.

Misja kanoniczna

Każdy wykładowca chcący nauczać przedmiotów dotyczących wiary i moralności winien posiadać misję kanoniczną od Wielkiego Kanclerza, którą otrzymuje po złożeniu wyznania wiary.¹² Ponadto jak czytamy w art. 26 par. 1 *Veritatis gaudium*, wszyscy chcący nauczać winni: „zawsze wyróżniać się prawością życia, nieskazitelnością doktryny i pilnością w wypełnianiu obowiązków”. Niedostosowywanie się wykładowców do wymogów kościelnych może skutkować cofnięciem misji kanonicznej, a następnie usunięciem ze stanowiska, gdyż osoby, którym powierza się taką rolę, są zobowiązane nauczać w zgodzie z Urzędem Nauczycielskim Kościoła¹³. Może się wydawać to kontrowersyjne, jednakże jest to konieczne i uzasadnione z uwagi na przedmiot badań naukowych, jakim jest teologia, która posiada jak każda inna dziedzina wiedzy właściwą sobie metodę naukową. Zatem w badaniach konieczne jest uwzględnienie specyfiki tej nauki, co jawi się chociażby w kwestii badań nad Objawieniem. Nie ograniczając wolności badań, należy uwzględnić konieczność wierności Słowu Bożemu i posłuszeństwa Magisterium Kościoła¹⁴. Dla przykładu, na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, aby zostać zatrudnionym po raz pierwszy na stanowisku profesora zwyczajnego bądź nadzwyczajnego, należy uzyskać *nihil obstat* Stolicy Apostolskiej.

Licentia in sacra theologia – licencjat kanoniczny

Licencjat kanoniczny jest szczególnym elementem tytułatury naukowej, stosowanym wyłącznie odnośnie do osób specjalizujących się w dziedzinie nauk teologicznych. Nie jest tożsamy z tytułem nadawanym na zakończenie studiów I stopnia, lecz można go uzyskać

---

¹²Tamże, art. 27 § 1.

¹³Tamże, art. 26 § 2.

¹⁴Wykład ks. Kard. Zenona Grocholewskiego z okazji poświęcenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego „Wydział teologiczny na uniwersytecie państwowym”, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego*, red. L. Szewczyk, K. Kukowka, Katowice 2005, s. 86-98.

dopiero po złożeniu magisterium z teologii. Tytuł ten jest częścią tzw. rzymskiego systemu stopni naukowych, który nie jest aprobowany przez prawo państwowe, a jedynie kościelne. Jest on wymagany w przypadku chęci rozpoczęcia przewodu doktorskiego z zakresu teologii (zgodnie z art. 49 §1 *Veritatis gaudium*). W Polsce można uzyskać ten stopień ze wszystkich nauk teologicznych oprócz biblistyki i liturgiki (natomiast jest możliwe jego uzyskanie z teologii biblijnej). Jego nadanie z dziedziny nauk biblijnych jest zastrzeżone dla nielicznych uniwersytetów na świecie: Dla nauk biblijnych jest to *École biblique et archéologique française de Jérusalem*, Franciszkańskie Studium Biblijne w Jerozolimie oraz Papieski Instytut Biblijny w Rzymie. W zakresie nauk liturgicznych leży to w gestii Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie¹⁵.

Po uzyskaniu tytułu licencjata i nominacji od biskupa jest możliwe wykładanie filozofii, teologii i prawa kanonicznego w seminariach duchownych, wyższych szkołach katolickich i wydziałach teologicznych (posiadających zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej).

Certyfikat AVEPRO

Do innych interesujących cech uczelni katolickich należy certyfikat AVEPRO, wydawany przez Agencję Stolicy Apostolskiej do Spraw Oceny i Promocji Jakości Kształcenia na Uniwersytetach i Wydziałach Kościelnych. Jest to organ Kurii Rzymskiej, który został utworzony za pontyfikatu papieża Benedykta XVI w dniu 19 września 2007 roku. W związku z charakterem działalności AVEPRO można w uproszczeniu przyrównać go do Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Do jej zadań należy certyfikowanie rzeczonych uczelni pod względem jakości kształcenia. Celem tego jest usystematyzowanie działalności dydaktycznej, badawczej i administracyjnej danych uczelni zgodnie ze standardami szkolnictwa w ramach Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, co zostało opracowane na podstawie standardów m.in. Europejskiego Stowarzyszenia na rzecz Zapewnienia Jakości w Szkolnictwie Wyższym (ENQA) oraz Europejskiej Unii Studentów (ESU). Akredytacja komisji jest potwierdzeniem najwyższych standardów kształcenia na danym wydziale bądź uniwersytecie¹⁶. Aktualnie prezydentem Agencji jest polski redemptorysta, o. Andrzej Stefan

---

¹⁵Papież Franciszek spotkał się z wykładowcami i studentami Anselmianum, <https://liturgia.dominikanie.pl/2022/papiez-franciszek-spotkal-sie-z-wykladowcami-i-studentami-anselmianum/> [dostęp: 07.04.2023].

¹⁶Wizyta Komisji AVEPRO na UPJPII 22-25 XI 2021, <https://upjp2.edu.pl/aktualnosci/wizyta-komisji-avepro-na-upjpii-2225-xi-2021-1876.html> [dostęp: 07.04.2023].

Wodka CSsR¹⁷. W ostatnich latach polską uczelnią, która mogła cieszyć się przyznaniem niniejszego certyfikatu, był Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Podsumowanie

Poruszone w artykule aspekty wydziałów czy uniwersytetów katolickich oraz seminariów duchownych są ważnym elementem ogólnej specyfiki nauk teologicznych od strony organizacyjnej. Objawia się ona we współpracy władz świeckich uniwersytetu i władz Kościoła. Zachowanie tej relacji jest szczególnie istotne, biorąc pod uwagę wyjątkowość tej dziedziny nauk w porównaniu do nauk świeckich. Wymaga to ciągłej współpracy między Kościołem a państwem polskim, której efekty przynoszą wiele korzyści dla obu stron.

Bibliografia

- Franciszek, Konstytucja apostolska *Veritatis gaudium o uniwersytetach i wydziałach kościelnych*, w:
https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html [dostęp 08.04.2023].
- *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Pallotinum 1984.
- *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską*,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19980510318/O/D19980318.pdf>
[dostęp: 12.04.2023].
- *Uchwała Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 7 XI 2000 w sprawie zmian w Statucie Uniwersytetu Śląskiego związanych z powołaniem Wydziału Teologicznego*, w:
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000-2005, red. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 44-45.
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie utworzenia i funkcjonowania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, w:
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000-2005, red. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 46-49.

---

¹⁷Organization, http://www.avepro.glauco.it/pls/cec/v3_s2ew_consultazione.mostra_pagina?id_pagina=285
[dostęp 07.04.2023].

- *Umowa zawarta w dniu 19 września 2001 pomiędzy Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach a Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w latach 2000-2005*, red. L. Szewczyk, Katowice 2005, s. 50-52.
- *Wykład ks. Kard. Zenona Grocholewskiego z okazji poświęcenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego „Wydział teologiczny na uniwersytecie państwowym”*, w: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego*, red. L. Szewczyk, K. Kukowka, Katowice 2005, s. 86-98.

Netografia:

- *Licencjat kanoniczny - Szkoła Doktorska, Licencjat kanoniczny | Doktorant | Konkursy, konferencje | Uniwersytet Śląski w Katowicach (us.edu.pl)* [dostęp 07.04.2023].
- *wydziale, O Wydziale / Wydział Teologiczny (upjp2.edu.pl)* [dostęp 07.04.2023].
- *Papież Franciszek spotkał się z wykładowcami i studentami Anselmianum*, <https://liturgia.dominikanie.pl/2022/papiez-franciszek-spotkal-sie-z-wykladowcami-i-studentami-anselmianum/> [dostęp 07.04.2023].
- *PO chce likwidować kierunki studiów. Czarnek odpowiada Budce [WIDEO]*, <https://www.tvp.info/52930278/likwidacja-studiow-historycznych-i-teologicznych-minister-edukacji-przemyslaw-czarnek-odpowiada-na-pomysl-lidera-po-borysa-budki> [dostęp 16.02.2023].
- *Uniwersytet Paryski*, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Uniwersytet-Paryski;3991439.html> [dostęp 07.04.2023].
- *Wizytacja Komisji AVEPRO na UPJPII 22-25 XI 2021, Wizyta Komisji AVEPRO na UPJPII 22–25 XI 2021 (upjp2.edu.pl)* [dostęp 22.03.2023].